

**ОБРАЗ ЖІНКИ-СТРАТЕГА В РОМАНІ ЮРІЯ ШОВКОПЛЯСА  
«ІНЖЕНЕРИ»**

*У статті досліджується образ жінки-стратега на основі аналізу образу героїні роману Ю. Шовкопляса «Інженери» Ганни Іванівни. Героїня цілеспрямовано йде до здійснення мети, незважаючи на моральні принципи, досконало володіє правилами тактичної гри й дипломатичними навичками.*

*Ключові слова: стратег, жінка, тактична гра, супротивник.*

Проблема становлення жінки, її прагнення до самоактуалізації та особистісного зросту є темою багатьох наукових студій та художньої літератури. На сьогодні «жіноче питання» більше розглядається з точки зору феміністичного підходу до ролі жінки в соціумі або як жертви у стосунках з чоловіками [1, 547].

Значення жінки в сучасному суспільстві, реалізація її материнського потенціалу та здатність до самоактуалізації досліджується багатьма вченими, а саме: А. Менегетті, А. Чекалиною, Т. Андрєєвою, О. Пастушенко, О. Мірошниченко та іншими. Серед класиків психологічної науки темі розкриття фемінного потенціалу особистості присвячені роботи З. Фрейда, К. Юнга, Е. Фрома тощо [1, 547]. В українському літературознавстві до аналізу феміністичного дискурсу звертались Т. Гундорова, Н. Зборовська, В. Агєєва, Т. Ткаченко, О. Переломова та інші.

Проте в наукових дослідженнях жінка мало репрезентується як творець або як суб'єкт творення. Здатність жінки до креативності або до руйнування детермінується багатьма глибинно-психологічними чинниками. Утім, поза увагою дослідників залишається проблема здатності жінки до світотворення свого життєвого простору [1, 547]. Крім того, у переважній більшості випадків літературознавцями аналізується образ жінки-матері, жінки-

дружини, жінки-берегині родинного вогнища, натомість образ сильної жінки, жінки-тактика, жінки-стратега не досить досліджене на сьогодні явище.

У виробничому романі «Інженери» Юрія Шовкопляса, відомого українського прозаїка, на нашу думку, є дуже цікавий і незвичайний для літератури 1930-х років образ дружини головного інженера Валентина Модестовича Русевича Ганни Іванівни, якій притаманні риси характеру стратега.

Свого часу виробничий роман «Інженери» вважався одним з найкращих творів про соціалістичне будівництво. За радянських часів до аналізу цього твору звертались такі відомі критики та літературознавці, як Є. Адельгейм, В. Брюгген, В. Косян, Г. Сивокінь, А. Чернишов та інші. Закономірно, що радянські критики насамперед звертали увагу на ідеологічну спрямованість твору, його виробничий конфлікт, аналіз образу Каргата як позитивного героя, розгляд жанрових особливостей роману тощо. Однак дослідженню образу Ганни Іванівни не було присвячено жодної літературознавчої студії. Отже, метою нашої розвідки є розгляд образу Ганни Іванівни, адже в ньому втілені найяскравіші риси жінки-стратега, реалізовані переважно в родинній сфері.

Стратегія, як відомо, – мистецтво підготовки та ведення війни й великих воєнних операцій, або у переносному значенні – це мистецтво суспільного і політичного керівництва масами, яке має визначити головний напрям їх дій, вчинків, а також спосіб дій, лінія поведінки кого-небудь [2, 577].

Тож стратег, звичайно, має володіти певними навичками, зокрема точно знати, чого хоче і яким має бути результат. Ця людина не боїться втілювати свої наміри в життя, діє до досягнення результату або зміни мети, може досягати бажаного з мінімальними затратами ресурсів та максимальним задоволенням від процесу. Стратег має гарну спостережливість, віртуозно може використовувати переваги місцевості та

ситуації, а також адаптувати ситуацію під свої потреби, мислить категоріями вигідно/невигідно тощо.

Найяскравішим прикладом реалізації образу жінки-стратега в українській літературі є образ Роксолани з однойменного роману П. Загребельного, проте, у романі «Інженери» героїня-тактик спрямовує свою діяльність не на громадську роботу, політичні ігри чи на ведення війни, а насамперед для допомоги в кар'єрі чоловікові та реалізації власних амбіцій у сімейному житті.

Варто зауважити, що Юрій Шовкопляс не досить багато уваги приділив образу Ганни Іванівни, зображуючи героїню лише на початку та майже наприкінці роману. Ганна Іванівна – чарівна жінка, хоча письменник і не подає вичерпної портретної характеристики у творі, та тонкий дипломат у стосунках з оточуючими, а особливо із власним чоловіком. У родинних відносинах Ганна Іванівна, безумовно, є ідеальним стратегом, а ще вона – гарна господиня, цікава співбесідниця та справжній друг для Русевича.

Головний інженер щиро кохав та поважав свою дружину, що підтверджує уривок з тексту: «Яке величезне щастя дала йому доля, звівши його з Ганною! Валентин Модестович одружився з нею, коли їй минув дев'ятнадцятий, а він був тоді рівно вдвоє старший за неї. І от уже одинадцять років вони живуть під однією покрівлею, а Валентин Модестович ще й досі відчуває себе закоханим у неї. З трохи незграбної, легковажної і пустотливої дівчини Ганна перетворилась на красиву і поважну жінку, перед якою він іноді здається собі безпорадним хлопчиськом. Вона зуміла захистити своє кубельце від несподіванок зовні, навчилась керувати не тільки своїм чоловіком, але й його оточенням. Валентин Модестович ніколи не повставав проти цього: адже Ганна своїм умінням розбиратися в житті й людях допомогла йому стати тим, ким є він нині, – головним інженером чималенького хімічного заводу» [3, 25].

Значна різниця у віці подружжя, звичайно, турбувала Валентина Модестовича, однак він намагався не замислюватися над цим:

«Думка, що Ганні тепер лише тридцять і на ній завжди затримуються погляди зустрічних, – малоприємна думка. Він старанно відганяв її від себе. Та інколи вона примушувала головного інженера підходити до дзеркала й уважно розглядати себе» [3, 25].

Крім того, героїня вмiла досконало маніпулювати вчинками та почуттями Русевича. Цікава з цього приводу побутова деталь, коли Ганна Іванівна підставила щоку чоловікові для поцілунку, але швидко відхилилась і роздратовано скрикнула, що він неголений. Однак було в «її голосі щось таке, чого Валентиніві Модестовичу давно вже не доводилось чути. Не знаючи, як реагувати на цей надто невдоволений тон, він одступив на крок, помацав своє підборіддя й розгублено почав: – Я...» [3, 27]. Але Ганна Іванівна поклала руки на плечі Валентину Модестовичу, притягла його до себе й «міцно поцілувала в чоло, враз погасивши його образу, адже вона добре знала свого чоловіка, знала, що досить одного її поцілунку, і він знову дивитиметься на неї закоханими очима, радітиме з найдрібнішої її ласки... Справді Валентин Модестович враз повеселішав. Обняв дружину за стан, пригорнув до себе, відповідаючи їй на таку звичну, але завжди милу ласку» [3, 27].

Скерувувала Ганна Іванівна дії свого чоловіка і в професійній діяльності: «Доїдай, будь ласка, свій сніданок – тобі час уже бути на заводі. Там тебе чекають люди. Моє нездужання – не причина, щоб ти забув про свої обов'язки» [3, 27], або: «Ти, Валентине, забуваєш про найпростіші речі... На роботі непорозуміння – нормальна річ. Ви, чоловіки, надаєте їм надто великого значення. Між тим, усяке непорозуміння дуже легко ліквідувати, коли ти зустрічаєшся з уявленим противником не тільки в цехах. Хай Каргат побуває у нас до того, як між вами виникне якась незгода» [3, 29]

Ганна Іванівна завжди слухала уважно Русевича, адже вона ніколи не була байдужою до справ чоловіка. Дещо іронічно ставлячись до Русевича вдома, героїня вірила в його талант інженера. Саме Ганна Іванівна наголошувала на тому, щоб Русевич читав книжки, які рекомендував Каргат,

та досить тактовно пояснила чоловіку, як слід себе поводити на роботі: «На твоєму місці я не розмовляла б з робітниками біля воріт. Не починала б суперечки з Каргатом. До директора з ним не пішла б. Сьогодні я обмежилась би тільки тим, що перечитала б його акти та як слід подумала б над ними. А далі покликала б Каргата до себе в гості, сюди, і делікатно показала б йому, в чому він заплутався. Валентин Модестович смутно зітхнув: Ганна, як завжди, говорила правильно. Яка ясна в неї голова!» [3, 189].

Водночас усі робітники заводу знали про стосунки Русевича з дружиною і навіть глузували з цього: «— Муха пролетить мимо Ганни Іванівни, – посміхнувся начальник цеху, – а Валентин Модестович уже до смерті переляканий: чи не зачепить та муха його тендітну дружину крильцем або – не дай господи! – лапкою» [3, 68].

Ганна Іванівна була досить спостережливою та розумною жінкою. Побачивши Каргата, головного суперника чоловіка на виробництві, вона вирішила, виробляючи в думках тактичну гру, уважно придивитись до нього: «Каргат сидів боком до неї. Вона бачила тільки його профіль – профіль некрасивого сільського парубка, що маскує свою наївність надмірною похмурістю... Лише одну мить Ганна Іванівна бачила його очі... Його погляд на секунду затримався тоді на ній. Каргат або прекрасно володіє собою, або вона чи не вперше в житті зустрічається з чоловіком, геть байдужим до її краси» [3, 191].

Доволі часто у романі «Інженери» письменник використовує внутрішній монолог для саморозкриття персонажа або для відтворення внутрішнього світу героя завдяки міркуванням про нього іншого персонажа. Досить промовиста з цього погляду деталь – міркування Ганни Іванівни з приводу Каргата: «Він, або кращий, ніж здається з першого погляду, або ж перед нею сидить цинік, якого Ганні Іванівні ще не доводилось зустрічати. Та він розумніший, ніж їй хотілося б: не вона – він керує розмовою. Мчить до свого пробоєм. І нічим не поступається. Що може протиставити такій

навальності Валентин? Якщо Каргат неправий, то перемогти його можна ще більшою переконаністю в своїй правоті» [3, 196].

Жінка одразу визначила чітку стратегію поведінки після розмови з Каргатом: «Ганна Іванівна не замислилась ні на мить... За два тижні вона встигне вивчити Каргата, побачить те, що перед нею не відкрилось сьогодні: його ахіллесову п'яту. Хай він гадає, що не тільки домігся свого, обвівши її, мов дівчинку, навколо пальця, а й перетворив її мало не на свою спільницю. Через два тижні вона розквітається з ним за сьогоднішнє» [3, 196—197].

Промовиста деталь стосовно таланту стратега Ганни Іванівни – її тактична гра з Каргатом. Жінка детально прорахувала всі ходи подальших дій та бесід з Каргатом. Одного разу молодий інженер, повертаючись додому, зустрів Ганну Іванівну. Під час їхньої розмови Каргат звернув увагу на те, що Ганна Іванівна йде, притулившись до нього: «Звичайно, йдучи під руку, не можна уникнути дотиків, та все ж таки... Ганна Іванівна прекрасно володіла мистецтвом розмови. Якщо й було сказано щось не так, вона миттю все поправила» [3, 235—236].

Утім, не дивлячись на захоплення героїні тактичними іграми із супротивниками, вона не дозволяла Каргату обмовляти свого чоловіка: «Зате він [Русевич] чесно виконує те, що вважає за потрібне, і сміливо постає проти того, у віщо не вірить. Зроблене ним витримає і вашу критику, і всі войовничі наскоки тих, хто йде з вами, ба навіть попереду вас» [3, 237].

Однак молодий інженер помітив, що, не зважаючи на те, що слова її «ворожі, голос так само недоброзичливий. Та рука її лагідно лежить на його руці. Він відчуває навмисні дотики її тіла» [3, 237]. Це була своєрідна тактична гра Ганни Іванівни і герой помітив її: «Каргат так зосередився на грі, яка здавалась йому неймовірно складною, що вже не згадував свої думки до зустрічі з Ганною Іванівною, зовсім забув, що на столі вдома чекає на нього невідкладна робота. І не помічав, як Ганна Іванівна, коли він одривав од неї погляд, спокійно, немов оцінюючи, оглядає його й вдоволено посміхається...» [3, 239—240]. Далі Ганна Іванівна намагалась поцілувати

Каргата, проте поцілунок не відбувся, оскільки Слинько та Васюта покликали інженера. Утім, героїня не засмутилась, адже, повернувшись додому, дружина Русевича зазначила: «А я вже дещо зробила, щоб плітки виникли. Тобі це не зашкодить: ти тут потерпіла, так би мовити, сторона, всі симпатії будуть на твоєму боці, ти здобудеш собі нових спільників» [3, 243]. Таким чином, це був стратегічний і осмислений вчинок Ганни Іванівни. Тож для того, щоб досягти своєї мети та бажаного результату, героїня ладна була зробити все можливе, подолати будь-які труднощі та навіть піти на підлість, обман, лицемірство.

Прикметно, що в залежності від того, яку мету ставила собі Ганна Іванівна, змінювався і тон її оповіді, і її настрої, і її ставлення до співрозмовника: «Погляд Ганни Іванівни ще раз оцінюючи пробіг по дівчині... Ганна Іванівна промовляла таким тоном, немов просила у Лари за щось пробачення. Але очі її говорили щось інше. Хоч як старалась вона зробити їх лагідними, та Лара помітила, Ганна Іванівна пильно стежить за всіма змінами на її лиці, з нетерпінням жде її відповіді» [3, 397—398].

Героїня ідеально володіла собою у будь-якій ситуації, була тонким психологом та талановитим дипломатом під час бесіди. Наприклад, Ганна Іванівна умовила Лару зайти за нею на весілля дівчини та Каргата, подарувала камею: «Може, ця скромна камея примусить вас забути... – голос її став тихий і журний, – ...забути те, чого я сама не хочу пам'ятати. Ганна Іванівна знову сховала своє лице за пуховкою. Лара не помітила її переможної посмішки» [3, 401—402]. Ганна Іванівна радила Ларі «виховувати» Каргата, щоб він був більш обережним на виробництві. Однак Лара, як досить прониклива людина, не пішла на провокацію та віддала Ганні Іванівні камею, зрозумівши справжню сутність дружини Русевича.

Отже, Ганна Іванівна – розумна й чарівна жінка, гарна господиня та уважна й добра співрозмовниця, яка ідеально керує діями свого чоловіка як вдома, так і в професійній сфері. Ганна Іванівна за допомогою власних інтриг та хитрості намагається підірвати авторитет Каргата серед робітників, щоб

Русевич знову став беззаперечним лідером на заводі; підлещується до Лари, навіть прагне потоваришувати з нею, щоб потім бути в курсі її сімейних справ тощо. Упродовж чергової віртуозної тактичної гри жінка майстерно змінювала і тон оповіді, і настрої, і своє ставлення до співрозмовника. Героїня цілеспрямовано йде до здійснення своєї мети, незважаючи ні на які перешкоди й моральні принципи, досконало володіє правилами тактичної гри й дипломатичними навичками у стосунках з оточуючими людьми.

Тож Ю. Шовкопляс створив повноцінний образ жінки-стратега, який захоплює своєю багатогранністю, яскравим характером та непересічним світоглядом.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Кукуленко-Лук'янець І.В. Психологічний образ жінки в українській літературі [Електронний ресурс] / І. В. Кукуленко-Лук'янець. — Режим доступу : [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/pspl/2010\\_8/546-554.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2010_8/546-554.pdf)
2. Тлумачний словник української мови / укладачі Ковальова Т. В., Коврига Л. П. — Х. : Синтекс, 2002. — 672 с.
3. Шовкопляс Ю. Вибрані твори: в двох томах / Юрій Шовкопляс. — К. : Дніпро, 1973. — Т. 1. : Інженери: [роман]. Оповідання. — 1973. — 548 с.

КУЦЕВОЛ О.В.

### **ОБРАЗ ЖЕНЩИНЫ-СТРАТЕГА В РОМАНЕ ЮРИЯ ШОВКОПЛЯСА «ИНЖЕНЕРЫ»**

*В статье исследуется образ женщины-стратега на основе анализа образа героини романа Ю. Шовкопляса «Инженеры» Анны Ивановны. Героиня целенаправленно идет к цели, не смотря на моральные принципы, идеально владеет правилами тактической игры и дипломатическими навыками.*



*Ключевые слова: стратег, женщина, тактическая игра, противник.*

KUTSEVOL O.

**THE IMAGE OF WOMAN-STRATEGIST  
IN YURI SHOVKOPLYAS' NOVEL «ENGINEERS»**

*The woman-strategist image on the base of analysis heroine Anna Ivanivna of Yuri Shovkoplyas' novel «Engineers» was investigated. The heroine was going to aim purposeful, not looking at any moral principles, ideally knows the rules of tactical game and diplomatic skills.*

*Key words: strategist, woman, tactical game, opponent.*

*Стаття надійшла до редколегії 30.04.2013 р.*